

Zakościelna, Anna / Gurba, Jan

Í. S. Vinokur, D. Â. Telegin, "Archeologiâ Ukraïni. Pidručnik dlâ studentic istoričnih special'nostej viših navčal'nih zakladiv", Navčal'na kniga - Bogdan. Ternopil' 2004 : [recenzja]

Archeologia Polski Środkowowschodniej 8, 406-407

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNA ZAKOŚCIELNA, JAN GURBA

Ā. S. VINOKUR, D. Ā. TELEGIN, ARHEOLOGĀ UKRAĀNI. PĀDRUĀNIK DLĀ STUDENTĀV ĀSTORIĀNIH SPECĀL ĀNOSTEJ VIĀIH NAVĀAL ĀNIH ZAKLADĀV, NAVĀAL ĀNA KNIGA – BOGDAN. TERNOPĀL Ā 2004, 479 S., IL.

Autorzy sĀ dobrze znani na Ukrainie i za jej granicami. Prof. D. J. Telegin jest wybitnym znawcĀ epok kamienia i brĀzu, prof. J. S. Winokur – uznanym badaczem okresu rzymskiego i wczesnoŀredniowiecznego. LegitymujĀ siĀ wieloletniĀ praktykĀ dydaktycznĀ: prof. Telegin w Narodowym Uniwersytecie im. Tarasa Szewczenki w Kijowie w latach 1963-1980, prof. Winokur w PaĀstwowym Uniwersytecie w KamieĀcu Podolskim od 1963 r. (od kilku lat i w Narodowym Uniwersytecie Slawistycznym w Kijowie)¹.

W 1994 r., nakĀdem Kijowskiego Wydawnictwa „WyszczĀ SzkoĀ”, ukazaĀ siĀ ksiĀzka ich autorstwa „Archeolohija Ukrainy”, zatwierdzona przez Ministerstwo Oŀwiaty Ukrainy jako podrĀcznik do przedmiotu „archeologia”, wykĀdanego dla studentów pierwszego roku WydziaĀów Historycznych Uniwersytetów i Instytutów (= Wyŀszych Szkol) Pedagogicznych². ByĀ to jeden z pierwszych w wolnej Ukrainie podrĀcznikol akademickich archeologii Ukrainy.

Przedtem, juŀ w 1992 r., wysza ksiĀzka M. O. Czmychowa, N. M. Krawczenko i I. T. Czerniachowa³, zaŀ w latach 1994-1995 (poza wspomnianym podrĀcznikiem Winokura i Telegina) „Dawnia istorija Ukrainy” pod redakcjĀ P. P. ToĀoczki⁴. Konieczne jest takŀe wymienienie tu, wydawanego w latach 1997-1999,

monumentalnego dzieĀa zbiorowego „Dawnia istorija Ukrainy”⁵ – o innym jednak, juŀ nie podrĀcznikowym charakterze.

WcześnieĀ w radzieckiej Ukrainie, jak i w caĀym ZSRR, podstawowymi podrĀcznikami do przedmiotol „archeologia” i „podstawy archeologii” byĀ – ŀwietne zresztĀ – kolejne opracowania A. W. Arcichowskiego⁶ i D. A. Awdusina⁷ (oraz – ale w mniejszym zakresie – A. I. Martynowa⁸ i in.), uzupeĀnione przewodnikami metodycznymi⁹ i zestawami ilustracji¹⁰. Na Ukrainie okresowo dopuszczony byĀ podrĀcznik I. H. Szowkoplasa¹¹, ktol na szerokim tle porolwnawczym maksymalnie wykorzystywaĀ rezultaty badaĀ na Ukrainie. Juŀ bowiem prof. Ā. M. SĀwin zalecaĀ, by w programie zajĀc „wszĀdzie, gdzie to moŀliwe”, przy przedstawianiu najwaŀniejszych zespoĀol zabytkowych z innych republik, najwiĀcej uwagi poŀwiĀcaĀ wynikom prac archeologii ukraiĀskiej¹². Tak sformulowane zaĀoŀzenie, realizowane co prawda przez Szowkoplasa, mogĀo zostaĀ w peĀni urzeczywistnione dopiero w nowych podrĀcznikach, wydawanych w niepodlegĀej Ukra-

⁵ *DavnĀ istoriĀ Ukraini*. Red. P. P. ToĀoĀko. KiĀv. T. 1, 1997, 558 s.; T. 2, 1998, 494 s.; T. 3, 2000, 695 s. (por. rec. M. Bandrivs Ākij, L. Kruŀel Ānic Āka, M. Peleŀiŀin. W: Zapiski naukowego tovaristva imeny ŀevĀenka 235. L Āviv 1998, s. 683-688).

⁶ A. V. Arcihovskij: *Osnovi arheologii*. Moskva 1994, 280 s. Wyd. w jĀz. ukraiĀskim KiĀv 1995, 256 s.

⁷ D. A. Avdusin: *ArheologiĀ SSR*. Moskva 1967, 291 s.; wyd. 2. Moskva 1977, 272 s., tenŀe. *Osnovi arheologii*. Moskva 1989.

⁸ A. I. Martynov: *ArheologiĀ SSR*. Moskva 1973, 295 s.

⁹ Por. m.in. A. V. Arcihovskij: *Programma po osnovah arheologii*. Moskva 1963, 11 s.; Ā. M. SĀvin: *Osnovi arheologii*. Vip. 1: *Programma ta roboĀij plan vivĀennĀ kursu*. KiĀv 1963, 32 s.; Vip. 2: *MetodiĀni ukazivki do vivĀennĀ kursu*. KiĀv 1964, 48 s.; *MetodiĀeskie ukazaniĀ k laboratornim zanĀtom po kursu „Osnovi arheologii...”*. Uŀgorod 1985, 15 s.; D. A. Avdusin: *Programma discipliny „Osnovi arheologii”... Moskva 1986, 16 s.*; M. M. Bondar: *MetodiĀeskie ukazaniĀ k izuĀenĀ kursa „Osnovy arheologii” dla studentov istoriĀeskiego fakul Āeta*. KiĀv 1998.

¹⁰ D. A. Telegin: *Tablicy iluŀtracij do kursu „Osnovi arheologii”*. KiĀv 1982, 40 tabl.

¹¹ Ā. ŀ. ŀovkoplasi: *Osnovi arheologii*. KiĀv 1964, 271 s. (rec. J. Gurba. Z OtĀhĀni Wiekol, R. 31, 1965, s. 300-301); wyd. II, KiĀv 1972, 221 s.

¹² Ā. M. SĀvin: *Osnovi arheologii*. Vip. 1, ..., s. 4.

¹ Por. m.in. G. Mezenceva: *DoslĀdniki arheologii Ukraini*. ĀernĀgĀv 1997, s. 28, 137-138; S. V. KonĀa: *Do 85- riĀĀĀ Dmitra ĀkoviĀĀ Telegina*. *ArheologiĀ*, 2004, Nr 4, s. 111-113; M. B. Petrov: *Do ŀvileŀ Ā. S. Vinokura*. *ArheologiĀ*, 1997, Nr 2, s. 141-142; / - / *Spisok naukovih prac Ā akademika AN Viŀol ŀkoli Ukraini Ā. S. Vinokura*. W: *DavnĀ i serednĀ oviĀna istoriĀ Ukraini*. Kam ĀĀnec-PodĀlŀs Ākij 2000, s. 340-358; M. B. Petrov: *ŀittĀ v nauci ta osvĀti*. *ArheologiĀ*, 2006, Nr 2, s. 105-107.

Dodajmy, ŀe prof. Winokur jest laureatem medalu „Amicis Universitatis”, przyznanego mu przez Rektora UMCS.

² Ā. S. Vinokur, D. Ā. Telegin: *ArheologiĀ Ukraini*. Viŀa ŀkola. KiĀv 1994, 318 s.

³ M. O. Āmihov, N. M. KravĀenko, Ā. T. ĀernĀkov: *ArheologiĀ ta starodavnĀ istoriĀ Ukraini*. KiĀv 1992.

⁴ *DavnĀ istoriĀ Ukrainy*. Red. P. P. ToĀoĀko. KiĀv, Libid Ā. Kn. 1. 1994, 240 s.; kn. 2. 1995, 224 s. (Por. rec. M. M. Peleŀiŀin: *Visnik L ĀvĀv Ākogo Universitetu*. SerĀi istoriĀna 32. 1997, s. 238-243; O. ŀodra, tamŀe, s. 244-247).

inie¹³. Zapotrzebowanie na tego rodzaju wydawnictwa oraz wnikliwe, pozytywne recenzje „Archeologii Ukrainy”¹⁴ spowodowały przygotowanie przez Winokura i S.W. Trubczaninowa podręczników starożytnej i średniowiecznej Ukrainy dla uczniów 6 i 7 klasy szkoły podstawowej¹⁵ oraz wspólnie z Teleginem drugiego wydania „Archeologii...”. I tym razem – po uzyskaniu opinii specjalistów – praktyków dydaktyki uniwersyteckiej (prof. prof. E. A. Bałaguri i W. H. Kotyhoroszkó – Użgorod, M. O. Czmychow i M. I. Hładkich – Kijów, M. W. Petrow – Kamieniec Podolski i B. A. Pryszczepa – Równe) – została w wyniku konkursu zatwierdzona przez Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy jako podręcznik dla studentów specjalności historycznych i szybko doczekała się fachowych recenzji¹⁶.

Podręcznik stanowi znacznie poszerzoną wersję wydania z 1994 r. i jak tamten składa się z 13 rozdziałów. Rozdziały I-VI opracował D. Telegin, VII-XII J. Winokur, rozdział XIII przygotowali obydwaj autorzy.

W pierwszym, wstępnym, znajdujemy omówienie przedmiotu archeologii, jej metod i zadań. Treść jedenastu następnych odpowiada archeologicznej periodyzacji starożytnej i wczesnośredniowiecznej (do XIII w.) historii ziem Ukrainy.

Podręcznik oparty na szerokiej bazie źródłowej i bogatej literaturze, daje czytelnikowi możliwość poznania kultury materialnej i duchowej starożytnych mieszkańców obszaru dzisiejszej Ukrainy, jak i średniowiecznych Słowian oraz ich południowych sąsiadów.

W sposób przystępny autorzy przedstawili próbę rekonstrukcji procesu historycznego oraz podali charakterystykę kultur archeologicznych, jakie w kolejnych okresach rozwijały się na obszarze Ukrainy. Wyznaczyli czas ich rozwoju, zajmowane terytoria, wzajemne związki oraz obustronne oddziaływania mieszkańców ziem Ukrainy i sąsiednich terytoriów¹⁷. Złożone i wielokierunkowe procesy historyczne zachodzące tu w starożytności, rozpatrywane są na szerokim tle przeobrażeń kulturowych, zachodzących w Europie Środkowej i Wschodniej, co niewątpliwie przyczynia się do lepszego ich poznania i zrozumienia.

We wszystkich rozdziałach Autorzy podkreślają różnice i zmiany kulturowe, jakie zachodziły między ludami zamieszkującymi poszczególne regiony w ramach trzech stref fizjograficznych na wielkim przecięż obszarze dzisiejszej Ukrainy: lasów mieszanych Polesia, leśno-stepowej lewo- i prawobrzeżnej Ukrainy oraz południowej, stepowej. W rozdziale VIII wyodrębnili problematykę antycznych państw Północnego Przemorza, a w rozdziale XI¹⁸ i XII odrębnie omówili archeologię Rusi Kijowskiej oraz południowej, stepowej części Ukrainy.

Unikatowym – jak dla podręcznika archeologii, nie wychodzącego według programów studiów, poza okres wczesnośredniowieczny – jest rozdział XIII – ostatni, poświęcony zabytkom czasów kozackich XIV-XVII w.

Do każdego rozdziału podano zalecaną podstawową literaturę, obejmującą łącznie 177 pozycji (w I wydaniu 126).

Treść książki bogato uzupełniono rysunkami zabytków, rekonstrukcji oraz planami i mapami, pozwalającymi czytelnikowi poznać wygląd i charakter zabytków kultury materialnej, zabytków sztuki oraz gęstość zaludnienia w różnym czasie różnych regionów Ukrainy.

W porównaniu z pierwszym wydaniem „Archeologii...”, nowe zostało znacznie poszerzone – z 318 do 479 stron, wykorzystanych nie tylko na poszerzenie tekstu, ale zwłaszcza szaty graficznej. W pierwszym wydaniu zamieszczono 61 rycin zabytków, ich rekonstrukcji i planów, w nowym – 166. W pierwszym wydaniu znajdowało się 7 map, w drugim – 32. Poza numeracją stron zamieszczono 16 kolorowych tablic z fotografiami zabytków od neolitu po w. XVII, opisanych na s. 465-471 (niestety bez odnośników do tekstu). W ten sposób Autorzy uwzględnili propozycje recenzentów pierwszego wydania.

Jesteśmy przekonani, że podręcznik – którego wydanie ukazało się w 2005 r. – nie tylko przyda się studentom i nauczycielom historii, ale i ukraińskim i polskim czytelnikom szukającym podstawowych informacji o pradziejach i wczesnym średniowieczu Ukrainy¹⁹.

¹³ A. Zakościelna, J. Gurba: *Związki Profesora Jona Winokura z polską, a szczególnie lubelską, archeologią*. W: *Davnâ i seredn'ovična...*, s. 38-41.

¹⁴ Por. O. Petrovs'kij, B. Strocen': *Arheologija Ukraini: Novij poglad. Rusalka Dnistrova*. Ternopil' 1995, Nr 16; O. M. Prihodnik: *Arheologija* 1996, Nr 1, s. 151; Ū. M. Malëv: *Gortaŭci storinki našoi davn'oi istorii*. *Arheologija*, 1996, Nr 2, s. 121-124.

¹⁵ I. Vinokur, S. Trubczaninov: *Davnâ i seredn'ovična istorija Ukraini*. Kijiv 1996, 220 s.; S. Trubczaninov, I. Vinokur: *Istoria Ukraini*. Kijiv 1997, 176 s.; wyd. 2, Kamânc' - Podil's'kij 1998, 89 s.

¹⁶ Rec. I. T. Černâkov. *Arheologija* 2005, Nr 2, s. 111-113; Ū. M. Malëv, tamże, s. 113-114.

¹⁷ Por. cenne uwagi – P. P. Toločko: *Teoretični problemi vivčennâ davn'oi istorii Ukraini*. Tamże, s. 3-11.

¹⁸ W II. wydaniu nowy podrozdział: *Mista ta zamki Bolohivs'koi zemli* [na Podolu] (s. 402-404).

¹⁹ Po napisaniu recenzji doszła do nas smutna wiadomość o nieoczekiwanej śmierci Profesora J. Winokura (por. A. Kokowski, *Zmarł Profesor Ion S. Vinokur*, „Wiadomości Uniwersyteckie. Biuletyn”, R. 16: 2006, Nr 7, s. 39).

Dr Anna Zakościelna
Zakład Epoki Kamienia, Instytut Archeologii UMCS
Pl. M. Curie-Skłodowskiej 4, 20-031 Lublin
annazakoscielna@wp.pl

Doc. dr Jan Gurba
Ul. M. Curie-Skłodowskiej 58 m. 2, 20-029 Lublin